

NGHIỆP

Bài ghi lại 4 cuộc nói chuyện của thầy Hằng Trường trên Radio Khai Tâm (9 giờ tối mỗi thứ Tư trên băng tần 1480AM của đài Little Saigon Radio) **Nghệp là gì?**

Hỏi: Thi sĩ Nguyễn Du đã có viết: “Đã mang lấy nghiệp vào thân, Cũng đừng trách lẫn trời gần trời xa.” Vậy nghiệp là gì, thưa thầy?

Thi sĩ Nguyễn Du nói “Đã mang lấy nghiệp vào thân” thì có vẻ như mình bị thụ động nhưng có lẽ mình nên nghĩ khác chút xíu, tức là không phải mình mang cái nghiệp vào thân mà mình tạo ra cái nghiệp từ trong thân. Mà nói thân cũng chưa đủ mà là trong cả lời nói, hành động và cuộc sống của mình nữa. Khi mình tạo ra nghiệp rồi thì cái khó khăn nhất của mình là mình không thể tránh được cái nghiệp báo vì mình tạo ra cái gì thì mình sẽ nhận lại cái đó. Quan niệm về Nghiệp rộng vô cùng và mang nhiều màu sắc trong đó màu sắc nhân quả là quan trọng nhất

Hỏi: Có khi nghe nói là cha mẹ ông bà mình tạo ra nghiệp xấu nên mình phải chịu hậu quả, như vậy có đúng không?

Nói như vậy thì chỉ đúng nửa phần thôi vì khi nhận lãnh gia tài của cha mẹ để lại thì mình cũng nhận luôn cái nhân quả cột với cái gia tài đó. Thí dụ như trong chuyện Godfather thì anh chàng Michael Corleone đã nhận hết quả nghiệp chướng do ông bố tạo ra khi nhận lãnh gia tài của ông. Nhưng theo triết lý căn bản của nhân quả thì người nào tạo ra cái nghiệp nào thì người đó gánh chịu hậu quả của nó.

Trong cuộc sống, khi phân tích sâu sắc hơn thì mình biết rằng khi mình làm một chuyện gì đó thì không phải mình chỉ nhận cái quả cho mình thôi mà còn ảnh hưởng tới những người chung quanh và môi trường sống chung quanh. Do đó mình phải hiểu nghiệp như là một cái từ trường. Khi mình làm một chuyện nào đó thì mình tạo ra một từ trường ảnh hưởng tới mình và các người chung quanh. Mình sẽ nói tới cái guồng máy tạo ra cái nghiệp. Đó là thân, miệng lưỡi, và óc. Sản phẩm của thân tạo ra là hành động, cử chỉ, động tác ảnh hưởng tới người chung quanh. Sản phẩm của miệng lưỡi là lời nói. Ngôn từ có thể khác nhau, có người nói dữ, người nói hiền, người nói trực tiếp, người nói gián tiếp... Cuối cùng, sản phẩm của óc là sự suy tư suy nghĩ, cũng rất khác nhau, có người nghĩ rất ngắn 3 tầng thôi, có người thì nghĩ tới 5, 6, nhiều tầng, phát triển rộng ra, có người lúc nào cũng nghĩ về mình, có người thì nghĩ tới người khác, vị tha...

Cho nên khi nói tới nghiệp là mình nói tới guồng máy tạo nghiệp và những sản phẩm của nó.

Những cái này tạo ra ảnh hưởng giống như những vòng từ trường. Hình dung một mặt nước phẳng lì, nay mình vớt một hòn đá xuống thì sẽ tạo ra những làn sóng. Vật gì nằm trong làn nước như chiếc lá chảnh hạn, thì làn sóng nhấp nhô tạo ra những biến động cho chiếc lá đó. Sự biến động đó là ảnh hưởng của cái nghiệp.

Vậy guồng máy là thân, miệng lưỡi và óc. Sản phẩm là hành động, lời nói và sự suy tư. Những sản phẩm này tạo ra ảnh hưởng. Đối tượng của những ảnh hưởng này là gì? Đó là những người chung quanh, vật chung quanh, có thể là động vật hay vật chết như nhà cửa đồng hồ bàn ghế, môi trường cây cối nơi mình sống. Lời nói của mình ảnh hưởng tới phản ứng của người khác, họ

phản ứng hiền hậu hay dữ dằn tùy theo lời nói của mình. Suy tư, hành động, lời nói của mình ảnh hưởng trực tiếp tới hành động của người đó. Thí dụ như nhiều khi mình không nói nhưng tròn mắt, nhìn cũng đủ khiến cho người ta khó chịu rồi. Thành ra phản ứng của người đó bị ảnh hưởng trực tiếp từ hành động của mình. Lối sống hay sự suy nghĩ người đó cũng có thể thay đổi. Thí dụ mình nhục mạ họ bằng cách suy nghĩ trong đầu thôi, thì mình cũng sẽ cảm thấy người đó rụt lại, họ xa mình ngay trong tích tắc, phản ứng, mặt họ đó thay đổi liền. Nên thường thường khi sống với nhau mình có những phản ứng gọi là “non verbal” không nói ra lời. Nếu không tinh tế thì mình sẽ không biết người ta phản ứng như thế nào.

Nói tóm lại, thế nào là nghiệp?

Nghiệp là ảnh hưởng tạo ra bởi thân, miệng lưỡi, và óc, phát hiện ra trong hành động, lời nói, suy tư. Ảnh hưởng này có tính cách như từ trường, có phạm vi rộng lớn.

Nghiệp có thể hình dung như vòng từ trường do những chuyện mình làm ra, không những ảnh hưởng tới người khác mà cuối cùng sẽ ảnh hưởng ngược lại lên thân mình, lời nói, hành động, cả cái nhìn, tình cảm, và sự suy nghĩ của mình.

Thí dụ nếu mình thường mắng nhiếc người khác, họ sẽ khó chịu, cảm thấy bị đè xuống. Ảnh hưởng đó làm cho hành động, suy nghĩ của người đó đối với mình rất là tiêu cực. Trước sau gì họ cũng sẽ trả lại những lời nói tiêu cực trở về với mình, khi đó mình sẽ cảm nhận sự khó chịu in hệt như khi mình sỉ nhục họ. Do đó ảnh hưởng đi ngược lại về mình như cái boomerang, đem tới một cảm thọ in hệt như mình đã gây ra cho đối phương.

Nghiệp là ảnh hưởng của lời nói, hành động, suy tư, luôn luôn trở lại với mình. Cái gì mình tạo ra cho người ta thì mình sẽ kinh nghiệm y hệt như vậy. Có 1 điều rất hay trong triết lý ngàn đời của người Trung Hoa: Giúp người là căn bản của niềm vui. Nếu suy nghĩ kỹ sẽ thấy đúng. Giúp người mình thấy vui, lạ lẫm, tâm mình nhẹ, thấy như có cơ hội để thử một cách nhẹ nhàng, tâm mình mở rộng ra. Khi mình vui giúp người, mình sẽ làm cho người ta an lạc, người được giúp sẽ cảm thấy nhẹ nhàng..., kết quả là không phải chờ về sau mình mới an lạc mà ngay lúc đó là mình thấy vui rồi.

Có người nói: Sao mình đi giúp người mà cứ bị người ta chửi? Mình nghĩ: Sao lạ vậy. Nhưng ngồi suy nghĩ chừng 2 phút thì sẽ thấy ra rằng khi đi giúp người, cô này đã quên đi sự an lạc của họ, quên đi rằng khi giúp người thì mình phải mở tâm ra. Nếu cái động cơ mình đi giúp người là để được cái danh, được tiếng khen, được người ta công nhận... thì sẽ không làm người ta an lạc. Người ta không cảm nhận được cái giúp của mình an lạc, chuyện giúp đỡ của mình như một cái bòn phận mình làm thôi, người ta không cảm kích được sự giúp đỡ đó.

Thành ra do mình cầu cái danh, mình không làm cho người ta an lạc. Hành động của cái thân tạo ra thấy tương tự như giúp người nhưng thực ra chỉ làm bòn phận để được cái danh. Đây là cái động cơ giấu bên trong, mình nghĩ rằng làm tốt sẽ được an lạc nhưng té ra không có an lạc. Thành ra bất kỳ làm chuyện gì mình cũng nên nghĩ đến hậu quả chuyện mình làm để khi làm thì mình làm đúng. Trong đạo Phật, lý tưởng quan trọng nhất là sống làm sao để được an lạc. Muốn được vậy thì cái NHÂN, tức khi mình làm chuyện gì mình phải làm với sự an lạc, đem an lạc cho người khác thì mình sẽ có sự an lạc trở về với mình. Khi mình làm chuyện gì không có an lạc,

không đem an lạc cho người ta thì mình sẽ không có an lạc.

Hỏi: Em bé mới 7, 8 tuổi đã bị ung thư đau đớn khổ sở. Nó còn quá nhỏ chưa làm gì hết mà sao đã phải mang nghiệp nặng như vậy

Khi nói có nghiệp nặng thì phải có nghiệp nhẹ, như là có cái bàn cân để đo? Vô hình trung mình có cảm nhận về cái mức độ nặng của từ trường, cảm nhận là đau khổ nhiều thì nghiệp nặng, an lạc sung sướng thì là nghiệp nhẹ hơn...

Mình thấy em bé dễ thương nhưng mà nó lại bệnh nặng, tuy nó chưa làm gì cả, chưa có chuyện gì ảnh hưởng tới ai.

Nhưng nghiệp không phải chỉ trong một đời sống mà thôi mà có nhiều đời sống khác nữa, có những chuyện mình làm trong đời quá khứ mà kết quả nó hiện ra trong đời này. Chuyện này đưa tới nhân và quả.

Nhân là chuyện mình làm do cái thân, miệng lưỡi, sự suy nghĩ còn cái quả là ảnh hưởng tạo ra cho người khác cũng là nghiệp mà ảnh hưởng trở lại cho mình cũng là nghiệp.

Nghiệp là ảnh hưởng hay từ trường tạo ra bởi lời nói, hành động, suy nghĩ. Ảnh hưởng này tới ai? Luôn luôn nó có ảnh hưởng tới chính mình. Em bé đó có thể bị ảnh hưởng từ kiếp trước. Mình có nên nói bệnh như vậy là tốt hay xấu không? Mình không nói tới xấu tốt mà nên nói cái nghiệp đó là do hậu quả của đời trước. Mỗi người mình không ai có thể tránh khỏi cái hậu quả của nghiệp mình tạo ra, mình chỉ chịu thôi. Hậu quả đó không phải là tốt hay xấu mà là đau khổ hay sung sướng an lạc. Trong trường hợp này mình thấy là đau khổ.

Tóm lại, đề tài này rất rộng lớn, với nhiều định lý mà mình sẽ từ từ khai triển. Định lý thứ nhất là nhân quả, cho biết từ một chuyện sẽ xảy ra chuyện khác như thế nào, thứ hai là chiêu cảm tức những chuyện mình làm có thể hấp dẫn những chuyện khác tới, thứ 3 là duyên khởi tức giữa nhân và quả có những duyên, những chuyện xảy tới mình không làm chủ được mà nó hiện ra lúc nào mình cũng không làm chủ được, thứ 4 là nghiệp báo hay nghiệp quả khi nhiều chuyện do lời nói, hành động, suy nghĩ tạo ra rất nhiều từ trường, ảnh hưởng như thế nào.

Cuối cùng cả, cuộc sống của mình không phải chỉ 1 đời mà nhiều đời lắm. Thời gian một đời mấy chục năm không đủ để giải thích, không đủ cho mình thấy cái nghiệp có thể đột ngột chấm dứt mà nó sẽ tiếp tục hoài. 5 định lý này là 5 định lý căn bản. Trong cuộc sống, sự quan trọng nhất là nên đem an lạc cho người khác. Chỉ khi mình đem an lạc cho người khác thì an lạc sẽ trở lại với mình. Khi mình đem an lạc cho người khác thì mình cũng sẽ thấy an lạc ngay lúc đó.

Các loại nghiệp

Nghiệp là 1 đề tài rất rộng lớn, có lẽ không bao giờ nói hết được. Nhắc lại, ý nghĩa chính là mọi việc mình làm, lời nói, và những suy nghĩ của mình đều tạo ra ảnh hưởng giống như một từ trường truyền lan ra đến người chung quanh. Khi nói tới nghiệp thì nói tới ảnh hưởng của lời nói, việc làm và sự suy nghĩ của mình. Ảnh hưởng đó đi tới những người khác rồi trở lại về mình. Khi ảnh hưởng của làn sóng đó trở ra đến người khác rồi trở lại về mình thì gọi là cái nghiệp.

Những làn sóng truyền ra làm cho người ta khổ, buồn thì mình gọi là nghiệp ác, tức là chuyện không tốt, làm cho người ta cảm nhận sự đau khổ, bất như ý. Nhưng những chuyện mình làm người ta khổ thì rồi nó cũng truyền ngược lại về mình.

Nghiệp ảnh hưởng đến mình có thể tốt hay xấu. Mình nói câu gì đó làm người ta nhăn mặt, thì đồng thời khi nó trở lại về mình, mình cũng cảm thấy nhón nháo. Đó là nghiệp xấu. Còn nghiệp tốt thì làm cho mình vui vẻ, hạnh phúc. Chuyện gì mình làm cho người khác thấy vui sướng thì mình cũng thấy vui. Cho nên ảnh hưởng là cái làm cho mình thấy rõ cái nghiệp nhất.

Nhưng có những hành động không gây ra một ảnh hưởng đáng kể nào cả, thí dụ như mình đi ra cửa, cầm cái đồng hồ lên... chẳng hạn, thì gọi là vô ký, tức là không đáng ghi chép lại. Nhưng cũng có những chuyện thấy có vẻ như là vô ký, thí dụ như mình lên “net” mỗi ngày để coi thị trường chứng khoán thì nhiều người cho rằng không đáng kể. Nhưng nếu mỗi ngày mình bỏ ra 2, 3 giờ đồng hồ để coi stock thì có đáng kể không? Nhiều người sẽ cho là đáng kể. Thời gian đáng kể mà mình nói là nghiệp không đáng kể thì hơi vô lý. Còn nói thiện hay ác thì mình không biết. Nếu nói là thiện thì mình ngồi coi stock như vậy, click lên click xuống, tiền chạy vô chạy ra trong thế giới ảo như vậy thì mình cũng chưa thấy gì là nhiều, chưa thấy thiện ác chỗ nào cả. Nhưng mà nghĩ lại thì đó là cái nghiệp hữu lậu, làm cho mình quên đi con đường cao thượng hay bản tính Phật của mình, làm mình bị cột vô trong vòng luân quần của chính mình.

Có anh chàng này hay coi stock, một hôm nói với thầy: “Con coi stock lên xuống như vậy, tim con nó cũng lên xuống đến cái độ là con phải uống thuốc nhiều năm nhiều tháng. Bây giờ nhìn lại thấy không những con phải uống thuốc mà lúc nào cũng thấy sợ. Lúc đó con nghĩ nó là điều thích thú, excitement, nhưng sau nhiều năm làm “day trader” như vậy con thấy nó là một cái gánh nặng, làm mình đau tim”. Anh chàng khác, sau khi mất mấy chục ngàn, nói với thầy: “Thưa thầy, stock làm cho con điên lên. Khi con vô sở làm việc thì chuyện đầu tiên và cuối cùng con làm là nghĩ tới stock, cuối giờ nghĩ, đầu giờ nghĩ, cuối cùng đi ngủ cũng nghĩ tới nó nữa, không biết làm sao mà ra khỏi, giống như con ma ở trong đầu con hoài.” Anh chàng này tội lắm. Sau khi thua mất mấy chục ngàn rồi thì anh bỏ không chơi nữa. Hay một cái là khi hết chơi thì anh tìm được sự an lạc. Té ra sự an lạc là cái thiện, còn cái chuyện mình bị trầm cảm, khó chịu buồn phiền thì là ác nghiệp, mình không thể nói chuyện thiện hay ác mà không nói chuyện đau khổ hay vui sướng.

Ác nghiệp lúc nào cũng đưa tới cái đau khổ bất như ý, không cảm thấy thỏa mãn vui sướng được.

Nếu bây giờ đức Phật còn sống và nói về chuyện coi stock thì ngài sẽ nói đây nghiệp hữu lậu nghĩa là mình có chỗ thoát. Thoát cái gì? Thoát cái tâm Phật của mình, mình không thể yên tịnh được, cái an lạc của mình bị thoát, sự vui vẻ của mình không còn nữa mà nếp nhăn trên trán mình hiện ra, tóc bắt đầu bạc. Rõ ràng là hữu lậu tức thoát đi.

Ngược lại với nghiệp hữu lậu là nghiệp làm tâm mình ngày càng mở rộng ra, là trạng thái an lạc vui vẻ mà đức Phật nói là “thường lạc ngã tịnh” không đưa tới luân hồi sanh tử mà đưa tới cái nhìn và cuộc sống siêu thoát, vô lậu. Người thiên định lúc nào tâm họ cũng không có các tư tưởng thiện hay ác cả mà tư tưởng họ ở trong cái cõi ánh sáng cho nên gọi là vô lậu.

Như vậy mình có nghiệp thiện, nghiệp ác, nghiệp vô ký, nghiệp hữu lậu, nghiệp vô lậu.

Một lần nọ, có người tới hỏi ông thiền sư: “Thưa thầy, mẹ con bệnh. Thầy có thể nào dùng thần thông để làm cho bệnh mẹ con hết?” Ông thiền sư trả lời: “Chịu! Tôi chỉ biết thiền thôi. Nhưng tôi sẽ kể cho ông nghe câu chuyện này. Có bà đó đi khắp mọi nơi khóc lóc, bà nói với đức Phật là đời sao bất công quá. Đức Phật hỏi tại sao, bà nói vì đứa con của tôi còn nhỏ như vậy mà nó bệnh rồi chết đi. Ngài có thể làm đứa con tôi sống lại không. Vì con tôi còn nhỏ, chưa làm chuyện gì xấu mà sao lại bệnh rồi chết. Đức Phật nói chuyện cũng dễ thôi. Bà muốn con sống lại thì cứ tìm đến nhà nào chưa hề có người trong gia đình chết cả, xin họ một ly nước đem đến đây, tôi cho con bà uống ly nước đó thì nó sẽ sống lại. Bà đi cùng khắp mà chẳng bao giờ tìm thấy một nhà nào chưa từng có người chết trong gia đình, nhà thì có cha chết, nhà có mẹ chết hay ông nội, bà ngoại, chú bác... Bà về nói với Phật là con không tìm được nhà nào mà không có người chết cả. Đức Phật nói đúng, đó là vô thường, tức là ai cũng sẽ chết cả. Chết rồi thì không sống lại được. Chết đó là định nghiệp tức là mình không thay đổi được. Bất định nghiệp là có thể thay đổi được.

Tôi không cứu bà mẹ cô được không phải vì tôi không có khả năng hay không có nhân duyên nhưng bệnh của bà mẹ cô có nhiều nhân duyên lắm mà tôi không biết được. Nếu muốn cứu thì phải biết được cái nghiệp này có thể cứu được không, nói cách khác là đây là định nghiệp hay bất định nghiệp.”

Chuyển nghiệp

Hỏi: Nếu mình biết được là có 7 loại nghiệp thì mình nên làm gì với sự hiểu biết này?

Sự hiểu biết về nghiệp sẽ đưa tới một chuyện rất thực tế là hiểu rồi thì mình nhìn lại mình coi thử mình đang ở cái nghiệp gì, cảm nhận nghiệp gì đang tới với mình. Trong nghiệp có nhân và quả, nhân là lúc mình tạo ra, quả là lúc chuyện tới với mình mà mình không kháng cự được. Thường mình nói về cái nghiệp có vẻ tiêu cực, cái bệnh hoạn, cái chết thôi. Nhưng sự phước đức, sự sung sướng, chuyện mình muốn gì được đó..., cũng là nghiệp tốt của mình. Nên mình phải nhìn lại coi nghiệp mình đang hưởng bây giờ là thiện hay ác, kết quả những chuyện mình đã làm. Xong rồi mình đặt câu hỏi mới là chuyện mình làm ra ngay bây giờ là đi vào hướng thiện hay là ác, vô ký, hữu lậu hay vô lậu. Mình bắt đầu đặt câu hỏi tiếp là nếu cái quả xấu quá, đau khổ quá thì làm sao. Có bà Ấn Độ này rất đau khổ vì chồng bà bị ở tù oan 15 năm. Người khác thì nói đây là cái định nghiệp không sửa đổi được. Nhưng bà thì nghĩ là bất định nghiệp. Bà tiếp tục đấu tranh, viết 40000 trang giấy để biện hộ cho ông, cho thấy ông bị kết án oan. Kết quả là người ta bắt đầu lắng nghe và sửa đổi lại sau 15 năm.

Thành ra mình cần coi cái quả đó có sửa được không, nếu sửa được thì bằng cách nào. Mình nhìn vào cái quả để coi là định nghiệp hay không định nghiệp, ác hay là thiện. Điều quan trọng nhất là mình có thể chuyển nghiệp tức sửa đổi con đường cuộc sống mình đang hướng tới. Chuyển nghiệp là sử dụng sự hiểu biết của mình vì nhiều khi mình biết trong sách vở, định lý nhưng không biết làm sao chuyển nghiệp.

Hỏi: Như vậy chuyển nghiệp khó hay dễ?

Chuyển nghiệp khó mà cũng dễ. Thí dụ như nếu coi stock lâu lâu 1 lần thì cũng dễ đổi nhưng nếu coi thường xuyên ngày nào cũng coi 2, 3 giờ, coi 15 năm rồi thì có đổi được không? Rất khó. Chuyển nghiệp khó chỗ đó, khó thay đổi thói quen lắm. Nhưng cũng dễ vô cùng nếu mình làm được cái gọi là “quantum leap” tức bước nhảy vọt, nhảy qua được bờ tường rồi thì dễ vô cùng. Chuyển nghiệp khởi đầu từ sự thay đổi cái thói quen của mình khi nhận ra con đường đúng. Nhiều người đi Las Vegas hằng tuần, như vậy thì khó sửa lắm nhưng nếu họ có ý chí mạnh, và nhân duyên đã tới rồi tức thời cơ, gia đình, bạn bè... khuyến khích, có thiện tri thức giúp hay chuyện khác, thí dụ như xăng mắc quá, không đi xa nữa... thì có thể làm được. Quan trọng là mình muốn thay đổi thói quen, đồng thời có nhân duyên phụ trợ. Như vậy thì trả lời câu hỏi là vừa khó vừa dễ.

Khó, lúc đầu thôi, là thay đổi cái tập quán, thói quen của mình. Thầy nhớ lần đầu tiên người ta chê thầy giảng pháp quá dở. Mình nghe mình khó chịu, tức vô cùng. Rồi mình nghĩ có thể sửa đổi cách giảng cho hay. Thì ông thầy đứng cạnh nói: Không phải người ta phê bình ông giảng dở, người ta phê bình ông kiêu ngạo. À, cái đó mới khó sửa đó. Mình bắt đầu nói mình đâu có kiêu ngạo, bắt đầu chống lại cái đó. Nhưng khi mình chấp nhận tánh mình kiêu ngạo thì mình bắt đầu có chỗ để thay đổi. Té ra sự khó khăn là do mình không chịu chấp nhận. Nó sẽ dễ dàng hơn nếu mình chấp nhận rằng đúng, mình đã làm chuyện ác, đã làm chuyện xấu. Khi nghĩ như vậy thì mình có hy vọng. Nên trong Lương Hoàng Sám có nói trong vũ trụ này có hai hạng người: hạng người không làm chuyện gì sai lầm cả và hạng thứ hai là làm sai lầm mà biết sửa. Đó là cái hay nhất của chuyển nghiệp. Chuyển nghiệp rất dễ nếu mình biết sửa đổi, dám chấp nhận rằng mình xấu và thấy rằng mình có khả năng sửa đổi. Lòng muốn sửa đổi này quan trọng vô cùng

Tóm lược: Ý chính là nghiệp trùng trùng, vô lượng vô biên đủ thứ loại cả. Mỗi ngày mở mắt ra là mình làm không biết bao nhiêu chuyện, suy nghĩ, nói năng... Nhất là cái lưỡi không xương nhiều đường lắt léo. Mình không thể giữ cái lưỡi được, lạ vậy đó. Nhưng phải nghĩ trong cuộc sống của mình, mình chuyển nghiệp hay tạo nghiệp. Chuyển nghiệp là làm chủ được hành động, lời nói, suy nghĩ, biết phương hướng. Tạo nghiệp là khi mình không hiểu được cái quả, không biết được thiện hay ác, làm một cách bừa bãi.

Mình nên nhìn lại thói quen, sửa đổi thói quen nếu mình biết nó là thói quen tạo nghiệp. Sự sửa đổi đó bao giờ cũng khó khăn lúc đầu vì mình không muốn thay đổi. Căn bản là mình nên chấp nhận mình có lỗi, có tội, cần phải sửa đổi và nên vui vẻ là mình vừa khám phá ra một chuyện quan trọng vô cùng là mình có khả năng để sửa đổi cho tốt đẹp hơn. Đó chính là đề tài quan trọng nhất khi nói về nghiệp: mình làm chủ, mình có thể chuyển nghiệp.

Các loại chuyển nghiệp

Sau khi hiểu về nghiệp rồi thì mình đặt câu hỏi là mình làm gì với cái kiến thức đó, làm gì để chuyển nghiệp. Chuyển nghiệp là quá trình ý thức rõ con đường sống, những thói quen của mình hướng vào chỗ thiện hay chỗ buông lung ích kỷ. Khi không có ý thức gì về những chuyện mình làm, về cuộc sống, thói quen xấu của mình, mình cứ sống, buông trôi theo dòng đời, không thấy được 5, 10 năm sau cuộc sống mình như thế nào, thì mình rất dễ rơi vào chỗ thụ động, tạo nghiệp. Chuyển nghiệp là mình tích cực, còn tạo nghiệp là mình bị thụ động. Chuyển nghiệp thì

gọi là tu. Còn tạo nghiệp là chưa tu.

Mình không thể lúc nào cũng chuyển nghiệp cả, do đó có lúc mình làm thiện nhưng cũng có lúc mình nổi lên tư tưởng làm bậy, hay lỡ lời làm người khác buồn phiền, tức là ác nghiệp. Nói tóm lại, có khi thân thể mình làm việc thiện, mà cái miệng nói ác, có lúc miệng nói tốt mà tư tưởng mình nghĩ xấu. Cho nên nó là một cái pha trộn, hỗn tạp. Bức tranh cuộc sống của mình rất là phức tạp, không phải con người lúc nào cũng hoàn toàn thiện hay ác mà có sự pha trộn. Giữa màu trắng và đen có rất nhiều sắc xám. Không nên nói mình thiện hay ác mà là có sự pha trộn.

Chuyển nghiệp tức chuyển ác ra thiện, từ xấu ra tốt. Cuộc đời mình từ chỗ đau khổ sẽ ra hạnh phúc hơn. Lúc nào mình cũng hướng tới sự hạnh phúc nhưng sự chuyển đổi đó có thể không đúng theo quan điểm nhân quả vì mình cứ nghĩ là lúc nào mình cũng làm cho mình, kiếm được nhiều tiền thì mình sẽ sung sướng. Té ra đó không phải là câu trả lời cuối cùng bởi vì càng làm những gì ích kỷ cho mình thì càng khó có sự sung sướng, có thì cũng không trường tồn vì đó là cái nghiệp mà mình chưa cải thiện được. Mình chỉ làm sao để tốt cho mình mà chưa làm lợi cho người khác. Ảnh hưởng của nghiệp hay là cái định nghĩa tốt của nghiệp chưa tới được chỗ hoàn chỉnh. Có nhiều người lúc đầu họ muốn được sung sướng, họ tìm đủ mọi cách để làm giàu nhưng dần dần họ thấy có nhiều người khổ chung quanh và họ bắt đầu đi giúp người khác, thì chuyện đó lại đưa họ tới chỗ sung sướng hơn là kết quả vật chất mà họ có. Nói cách khác, quan điểm chuyển ác ra thiện cũng rất phức tạp. Không phải mình chỉ làm một chuyện mà mình phải làm nhiều chuyện vô cùng. Có lúc mình làm 5% thiện, 15% ác, 10% vô ký, tạo một con đường mà cả cuộc sống của mình từ từ chuyển hóa.

Chuyện chuyển nghiệp ác ra nghiệp thiện là một bước quan trọng vô cùng, nó thay đổi một thái độ, một thói quen.

Hỏi: Chuyển nghiệp từ thiện ra ác có phải là cách chuyển nghiệp duy nhất?

Đây mới chỉ là loại chuyển nghiệp hàng ngang bởi vì chưa thay đổi được tâm thức của mình, là chỗ cốt lõi. Tâm thức giống như bàn tay mà nghiệp là ngón tay, bàn tay nắm hết các ngón tay với nhau. Bây giờ mình chuyển nghiệp theo hàng ngang thì giống như mình thay đổi hành động các ngón tay mà không thay đổi vị trí bàn tay. Khi thay đổi cốt lõi thì sẽ bắt đầu thay đổi theo chiều dọc, có nghĩa là mình thay đổi vùng tâm thức mà từ đó mình tạo ra lời nói, hành động, tư tưởng.

Có 4 tầng tâm thức.

- Tầng thứ nhất là “Vị Ngã”, tức là mình chỉ nghĩ tới mình thôi
- Cao hơn một chút là “Vị Tha” tức mình nghĩ tới, làm cho người khác
- Tâm thức thứ ba là “Vô Ngã” tức là ra ngoài chuyện làm cho mình, bao trùm chuyện làm cho người khác, không nghĩ rằng mình đang làm cho người khác mà đây là sự vận hành của vũ trụ, là vô ngã.
- Tâm thức cuối cùng là tâm thức “Bất Nhị” tức “Phật Tánh”, tức là lúc nào mình cũng ở trong cái quang minh vô ngại của Phật tánh nên bất kỳ mình làm chuyện gì cũng đi theo cái nghiệp tự nhiên của vũ trụ.

Khi mình chuyển tâm thức từ vị ngã ra vị tha là đi theo hàng dọc, còn hành động chuyển ác ra thiện thì là theo chiều ngang. Trở lại cái thí dụ chơi stock hồi nãy thì nếu mình ích kỷ, ngày nào

mình cũng chơi stock cho mình thôi thì mình cũng giàu nhưng cái giàu đó là con đường đi hàng ngang thôi. Mình không giúp người nào cả nhưng mình sung sướng vì mình chơi stock thành công nhưng nó cũng có thể làm cho mình đi theo đường đọa lạc làm mình phải khổ. Đức Phật nói cò bạc là cái đưa tới đau khổ, vì mình không nắm được cái tâm Phật của mình nữa. Hồi đó đức Phật không biết là có stock nên đức Phật không nói cấm nhưng té ra tất cả những gì đưa tới nghiện ngập tức là những gì đam mê đều là một cái cách đưa tới nghiệp không được như ý. Sự chuyển từ chơi stock ra không chơi stock nữa là chuyển ác ra thiện nhưng nó không phải là chuyển theo hàng dọc. Nếu mình không chơi stock rồi mình không nghĩ tới mình nữa mà nghĩ: với cái giàu sang này mình sẽ đi giúp người khác, đó là chuyển theo chiều dọc. Hai cái khác nhau. Chuyển theo hàng ngang thì có vẻ dễ dàng hơn, tuy cũng khó rồi nhưng chiều dọc thì khó hơn.

Chuyển theo chiều dọc là thay đổi mình từ vị ngã ra vị tha, nét mặt mình sẽ thay đổi, cả những người chung quanh, bạn bè của mình cũng thay đổi. Lời nói năng của mình thay đổi, sự suy nghĩ của mình thay đổi. Cuối cùng cả con đường tâm linh của mình cũng thay đổi. Nhiều cảnh giới chung quanh mình hiện ra mà hồi xưa không có. Sự thay đổi theo chiều dọc là sự thay đổi “transformation” tức là tiến hóa còn chiều ngang là chuyển đổi từ một dạng này qua dạng khác mà lòng vị kỷ vẫn còn, vì nhiều khi mình cho cứng đường để lấy tax deduction cho ngon hay giúp người nào vì mình muốn họ giúp lại. Nghiệp đó không phải là thuần thiện. Chuyển theo chiều dọc thì có chiều sâu hơn chiều ngang.

Ngay trong chuyện chuyển nghiệp này, nếu sự thay đổi chỉ có bên ngoài thôi thì rất là cạn, phải thay đổi bên trong tâm của mình. Thay đổi từ vị ngã ra vị tha ra vô ngã thì có chiều sâu hơn.

Sự thay đổi theo chiều dọc cũng có thể gọi là thay đổi từ phàm phu thành ra bồ tát. Phàm phu thì chỉ lo cho mình còn bồ tát thì lo cho người khác. Hoặc là nói mình thay đổi từ hữu lậu ra vô lậu tức từ chỗ có sự thất thoát, lúc nào cũng nghĩ đến chuyện thô tục, thì bây giờ mình nghĩ đến chuyện xuất thế.

Hỏi: Thay đổi theo hàng dọc thì cần phải tu thiền?

Đúng! Thiền là cách mình lắng tâm và chuyển tâm hay nhất vì khi mình ngồi thiền, im lặng thì mình không có đối tượng bên ngoài. Đối tượng là cái tâm của mình, bản ngã của mình. Thiền là phương pháp để mình chuyển từ hữu lậu ra vô lậu, từ chỗ nghiệp của sanh tử ra nghiệp của siêu thoát sanh tử. Ngồi thiền là phương pháp trực tiếp nhất đưa tới chỗ giác ngộ về lòng vị tha, từ bi hay vô ngã. Trong sự im lặng đó, mình sẽ có một trực giác, lương tâm rất cao giúp cho mình chặn lại không làm xấu. Thành ra khi một người ngồi thiền lâu năm rồi thì không còn tánh xấu lúc xưa nữa, thí dụ như sát sanh hay nói láo v...v... Tâm càng ngày càng im lặng, càng đi vào chỗ sáng suốt. Do đó, tiến hóa theo chiều dọc cần có sự tu tập, thiền hay nói cách khác: phát triển “self awareness”, phát triển tâm thức “hồi quan phản chiếu” hay là khả năng nhận biết bản ngã của mình, điểm mù của mình.

Còn một loại chuyển nghiệp nữa là chuyển theo duyên và cơ hay thời. Theo duyên là vì không phải lúc nào mình cũng thay đổi được. Có thể bởi vì mình không muốn thay đổi hay là chưa tới lúc. Đây là chuyện bà hộ pháp của chùa họ, lúc nào cũng đi chơi, đi nhảy đầm tới 2, 3 giờ sáng. Ông chồng là bác sĩ thì không hút thuốc uống rượu nhảy đầm chi cả. Bà quy y bao nhiêu năm rồi

mà bà vẫn tiếp tục uống rượu ăn thịt thoải mái vô cùng. Một đêm đó tự nhiên bà thức dậy lúc 3 giờ sáng. Trong nhà có phòng thờ, thường ngày lâu lâu bà thắp hương 1 lần thôi. Nhưng hôm nay, tự nhiên bà mò xuống thắp hương, ngồi im lặng. Trong sự im lặng tịch mịch của đêm khuya như vậy, bà lắng nghe tâm mình và chỉ trong 1 giờ thôi bà quyết định: tôi đi chơi đủ rồi, tới lúc tôi thay đổi. Lúc đó bà giàu có, gia đình con cái tiền bạc gì cũng có. Bà quyết định thay đổi và thay đổi rất lạ. Từ đó về sau bà bỏ hết, cả cà phê cũng bỏ. Bà ăn chay trường luôn. Ông chồng bà tưởng mình tu hay hơn vợ, không ngờ trong 1 ngày 1 đêm mà bà vợ ăn đứt mình.

Cho nên chuyển nghiệp cũng cần cái duyên vô cùng. Nhiều khi không có cái duyên thì mình muốn tu cũng không được. Có nhiều người đi nghe ông thầy giảng, nói các bác về ăn chay đi thì họ về ăn chay trường liền, nhưng cũng có nhiều người mình nói hết nước miếng luôn mà họ cũng không ăn. Có người mình nói thôi bây giờ thọ ngũ giới đi thì họ thọ liền, nhưng cũng có người không. Bởi vậy không nên trách người ta dở hay mà nên biết là mọi chuyện cũng cần có duyên. Chuyển nghiệp là thay đổi cuộc sống. Thay đổi cuộc sống là đổi cái đời mình và sẽ ảnh hưởng rất nhiều đến đời của bạn bè gia đình, những người trong mạng lưới nhân duyên của mình. Đó là chuyện động trời vô cùng, mình làm rung động cả mạng lưới nhân duyên đó. Thành ra nhiều khi chuyển nghiệp khó vô cùng vì mình làm động cả cái mạng lưới nhân duyên.

Chữ thời cũng là chữ cơ trong quan niệm của người Tàu. Thời bao gồm những yếu tố của môi trường sống, yếu tố con người, tâm thức của người ta ngay lúc đó. Thời không phải là thời gian mà là những hiện tượng xảy ra, tâm thức, hoàn cảnh vật chất, tâm lý sinh lý của môi trường đó. Cho nên nhiều khi thời cơ không phải là cái mình có thể định được. Do đó cái quan trọng nhất của sự chuyển nghiệp là ở chỗ mình tạo ra cái duyên cho người khác tu vì nếu mình tạo ra cái duyên cho người khác tu được thì kết quả là mình sẽ được tu.

Hồi xưa có vị tăng nói với đệ tử: con muốn giác ngộ thì con nên đi dạy cho người ta giác ngộ đi. Có ông nọ thuộc đạo giáo, muốn tu thì ông sư phụ biểu: đi đào cái hang cho người ta tu. Ông đào hang cho ông thì có người khác tới xin, ông phải đào thêm cái hang nữa. Ông vừa đào xong thì lại có người khác tới xin nữa. Ông đào 10 cái hang như vậy cho người ta tới tu. Khi người ta tu được thì tự nhiên ông thành đạo. Mình tạo cái duyên cho người khác thì cái duyên sẽ tới với mình. Mình giúp người ta tu tức là mình được tu mà mình càng làm cho người ta mất duyên tu thì e rằng mình khó chuyển nghiệp khó tu. Tóm lược: Một trong những quan niệm quan trọng nhất của chuyện chuyển nghiệp là mình phải tạo duyên. Trong chuyện chuyển nghiệp từ ác ra thiện, nếu mình không nhận ra được điều ác thì mình khó mà chuyển ra thiện. Trong Phật giáo có một phương pháp rất hay là sám hối, mình nhận ra những cái xấu của mình và thấy con đường đẹp để tiến lên. Sám hối là phương tiện hay nhất giúp cho mình chuyển nghiệp, rất có chiều sâu. Vì tùy theo mức nhận định được lỗi lầm của mình mà mình có thể thay đổi, không những theo chiều ngang mà còn theo chiều dọc nữa.

Có cần chuyển nghiệp không?

Có lẽ là cần. Vì sao? Nghiệp là chuyện mình đã làm đang làm và sẽ làm. Chuyển là làm sao mình có thể tự chủ được và hướng nghiệp hay cuộc đời của mình vào con đường mình muốn. Chữ nghiệp có lẽ nên thay thế bằng cuộc đời. Chuyển nghiệp là sửa, đổi cuộc đời theo phương hướng mình mong muốn. Trong cuộc đời có nhiều chuyện mình không như ý, mình muốn làm mà làm không được, làm mà gặp không biết bao nhiêu cái khó khăn, trắc trở. Những cái đó Phật

giáo gọi là kết quả những việc mình làm hồi xưa đưa tới sự khó khăn bây giờ. Cái nhân hồi xưa mình trồng không đúng nên bây giờ cái quả mình ra không tốt. Do đó nó cản trở những gì mình mong muốn. Vậy muốn chuyển nghiệp thì mình phải làm sao trồng những cái nhân đưa tới cái quả như ý mình mong muốn.

Câu hỏi kế tiếp là làm sao đổi đời, chuyển nghiệp?

Có những phần mình nên nhìn vào:

1. Cái gốc để từ đó mình chuyển nghiệp là chỗ nào?

Câu trả lời là phải từ nơi thâm sâu nhất của cuộc sống của mình. Đó là cái tâm. Lữ trình ngàn dặm bắt đầu từ bước chân đầu tiên. Và cuộc sống trong 100 năm của mình luôn bắt đầu bằng ý tưởng đầu tiên cả tức là cái tâm. Trong kinh Phật nói rằng tâm dẫn đầu tất cả mọi pháp. Do đó khi nói chuyện chuyển nghiệp mình nên nhìn vào cái tâm để chuyển. Chuyển là thay đổi, nghiệp là lối sống, cuộc sống..

Đức Phật dạy rằng cái thâm sâu nhất của tâm là sự tĩnh lặng. Đức Khổng Tử thì nói chỗ an định nhất là tâm mình. Mình thay đổi bằng cách làm sao cho cái tâm được yên định. Có sự yên định mới có sự sáng suốt quang minh để bắt đầu chuyển nghiệp.

Khi bắt đầu tìm sự im lặng, thức tỉnh, sáng suốt là mình bắt đầu chuyển nghiệp rồi, mình thay đổi liền.

Cái nhiệm mầu là chỉ trong sự im lặng thức tỉnh sáng suốt mình mới có được trực giác thúc đẩy và điều động những hành động của mình. Trong sự im lặng, cái lương tâm hay cái minh triết, trí huệ của mình tác khởi. Cho nên, mình bắt đầu chuyển nghiệp bằng sự im lặng thức tỉnh và sáng suốt của tâm. Đó là chuyển theo chiều dọc.

2. Theo chiều ngang là chuyển nghiệp ở những phạm trù, phương diện nào?

Đó là các phương diện: thứ nhất là tâm lý, thứ hai là hiểu biết, thứ ba là đạo đức, thứ tư là quan hệ với tha nhân, thứ 5 là xã hội, thứ 6 là tổ chức..., tức những phương diện chính yếu của cuộc sống. Tôi thường đề xướng sự thay đổi cuộc sống theo một mô hình gọi là mô hình toàn diện gồm 4 phạm trù chính. 1 là tâm linh, 2 là tâm lý, 3 là sự hiểu biết hay trí năng, 4 là phương diện xã hội. Nếu mình chú ý vào những phương diện đó để sửa đổi thì mình đã bắt đầu chuyển nghiệp. Hồi nãy mình nói về sự im lặng thức tỉnh sáng suốt, đó là phương diện tâm linh. Về tâm lý, cần có sự thay đổi và chuyển biến quan trọng, làm sao cho từ tâm lý tiêu cực, giận dữ khó chịu, ra thành tích cực, hài hòa. Đó là sự cải thiện về tâm lý.

Hỏi: Làm thế nào để thay đổi được vũ trụ quan?

Đây là sự thay đổi cái nhìn, còn quan trọng hơn sự sửa đổi về tâm lý. Bất kỳ mình thay đổi chuyện gì trong cuộc sống mà cái nhìn của mình không thay đổi thì trước sau gì mình vẫn còn sự sai lầm. Nên khi muốn chuyển nghiệp thì cái đầu tiên là cái gốc tức sự im lặng sáng suốt. Còn cái động năng, hay cái đầu tàu xe lửa nó kéo đi là CÁI NHÌN. Một chữ cần nhớ là cần làm sao cái nhìn của mình phải RỘNG LỚN. Cái nhìn rộng lớn bao trùm cái nhìn của người đang nói

chuyện với mình. Nếu mình không thể dung nạp được ý kiến, quan điểm của người đối diện, mình khó chịu, chống lại họ, không thể bao nạp, rộng lớn hơn kiến giải của họ thì là mình chưa chuyên được nghiệp của mình.

Khi đức Phật nói chuyện với một người ngoại đạo, ngài không bao giờ nổi giận. Người kia đưa bất kỳ kiến giải nào thì đức Phật đưa một kiến giải khác rộng lớn, bao trùm kiến giải đó làm người đó thay đổi cái nhìn. Sau khi nói chuyện với đức Phật, ra khỏi Kỳ viên, thì người này phát giác ra kiến giải của mình đã thay đổi, cái nhìn của mình đã mở rộng ra, tức là người này đã bắt đầu chuyển nghiệp. Sự chuyển nghiệp lớn nhất là người ngoại đạo này trở thành người Phật tử. Nói cách khác khi mình tu, chuyển nghiệp thì mình thay đổi cái nhìn ra càng ngày càng rộng lớn. Mà cái nhìn càng rộng lớn thì mình càng ít bắt bẻ người khác, ít chật hẹp, ít làm cho người ta có cảm giác nghẹt thở.

Thí dụ khi ngồi nói chuyện, người đối diện chưa nói được 3 câu thì mình đã bắt đầu bắt bẻ họ, đưa lỗi họ ra khiến họ nghẹt thở, không muốn nói nữa. Nhưng nếu cái nhìn mình rộng lớn thì mình không làm như vậy mà làm cho người đó càng ngày càng thích nói chuyện với mình hơn. Thành cái rộng lớn của cái nhìn của mình đi đôi với tâm lượng của mình. Cái nhìn mình rộng ra thì tâm lý của mình cũng rộng ra. Khi tâm lý của mình rộng ra thì mình trở thành hài hòa. HAI HÒA là cái biểu tượng quan trọng nhất của con người mình khi chuyển từ cái ác ra cái thiện. Tâm lý giận dữ chuyển ra tâm lý hài hòa là một cái tâm lượng rất cao. Hài hòa là bao gồm được lòng tha thứ, bao dung, lòng thương người, lòng biết hy xả. Do đó khi chuyển nghiệp mình nên nhớ tới chữ hài hòa.

Hỏi: Trên phương diện đạo đức thì mình phải làm gì để thay đổi suy nghĩ của mình?

Người ta thường quan niệm người đạo đức là người giữ ngũ giới, mẫu mực, gương mẫu. Thực ra nên định nghĩa đạo đức theo đạo Lão hay đạo Phật: đạo là chân lý tuyệt đối tức là sức mạnh của chân lý đó. Sức mạnh của chân lý làm con người mình được thăng hoa, được nâng cao lên. Người đạo đức khi đối diện với một người sẽ nghĩ cách làm sao cho người đó được nâng cao, được thăng hoa. Muốn làm người khác được thăng hoa thì không phải là giữ ngũ giới mà phải làm sao mở rộng tình thương vì có mở rộng tình thương thì mình mới dễ thương, làm cho ai cũng dễ dàng liên hệ với mình. Người dễ thương thì không nói xấu người khác vì nói xấu người ta là làm cho người ta bị đè xuống chứ không phải đi lên. Chữ dễ thương là chữ nói lên cái đặc tính của đạo đức. Người đạo đức là người dễ thương, làm cho người ta được nâng cao. Người đạo đức thì không nói xấu sau lưng, không lừa gạt bịp bợm, không làm cho người khác giận dữ khó chịu, không sỉ nhục người khác. Còn một chữ đặc biệt hơn là người đạo đức lúc nào cũng VỊ THA, làm cho người ta được thành tựu. Người ta cần chuyện gì thì không những mình giúp mà còn làm cho người ta vui vẻ nữa. Dễ thương hay ở chỗ đó. Muốn dễ thương thì phải biết thương. Biết thương và dễ thương là trọng tâm của đạo đức quan. Chuyển nghiệp là chuyển từ chỗ không dễ thương ra dễ thương, biết thương người khác. Đạo đức quan là 1 trong những phạm trù đặc biệt vậy.

Xin nhắc lại những chữ quan trọng: làm sao CÁI NHÌN nhìn của mình ngày càng RỘNG LỚN, làm sao về phương diện đạo đức càng ngày mình càng trở nên DỄ THƯƠNG và BIẾT THƯƠNG, làm sao tâm lý của mình càng ngày càng HÀI HÒA. Đây là những chuyện mình thấy

là dễ làm và dễ nhớ.

Thêm nữa, về mặt hiểu biết, mình nên càng lúc càng hiểu biết thâm sâu và rộng rãi, gọi là ĐA VẤN. Hồi xưa, đức A Nan là người rất đa văn. Nhưng đức Phật nói: con đa văn mà con không tu hành thì không được. Đời bây giờ nghe câu đó, mình có thể nghĩ: thôi bây giờ con không cần đa văn, con tu thôi. Như vậy là hơi lầm. Thực sự ra, mình cần cả đa văn và tu hành. Mình cần hiểu nhiều biết rộng, nhờ vậy cái nhìn mình mới rộng lớn được. Và do cái nhìn rộng lớn, tâm lý mình mới dễ hài hòa hơn.

Cuối cùng là một phạm trù mình muốn nhấn mạnh tới là xã hội. Sống trong xã hội, muốn chuyển nghiệp, mình nên VỊ THA. Vị tha là mình không nghĩ tới mình nữa vì nghĩ tới mình thì cái nghiệp hay cuộc sống của mình ngày càng nhỏ hẹp. Càng vị tha thì cuộc sống càng mở rộng.

Tóm lại: Đầu tiên nên lấy cái gốc của sự chuyển nghiệp là sự im lặng, sự sáng suốt của nội tâm làm bàn đạp. Sau đó nên:

1. thay đổi cái nhìn
2. trở nên hài hòa về mặt tâm lý
3. trở nên dễ thương về mặt đạo đức
4. mở rộng sự hiểu biết để trở thành đa văn
5. nên có lòng vị tha

Biểu hiện của sự chuyển nghiệp nằm ở chỗ cuộc sống của mình không ngừng mở rộng ra, phước đức càng ngày càng tích tụ, trí huệ càng ngày càng tăng.

Người gửi bài: Lê Hiếu Nghĩa